

Nuorisofestivaali Venäjän kulttuuridiplomatian välineenä

P i a K o i v u n e n

Presidentti Vladimir Putinin hallinto kertoi tammikuussa 2013, että Venäjän ulkopoliitikassa palattaisiin osin neuvostotyylisiin keinoihin. *Kommersant*-lehdessä julkaistun uutisen mukaan Putinin hallinto oli päättänyt lisätä niin sanotun pehmeän vallan (eng. *soft power*, ven. *mjagkaja sila*) käyttöä Venäjän julkisen kuvan kiillottamisessa. Näihin pehmeisiin metodeihin kuuluivat venäläisten kulttuuri- ja tiedekeskusten kehittäminen, venäjän kielen opetuksen lisääminen ulkomailla ja ulkomaisten opiskelijoiden houkuttelu venäläisiin oppilaitoksiin.

Pehmeä valta on amerikkalaisen politiikantutkijan Joseph Nyen kehittämä termi, jolla viitataan valtion kykyyn houkuttaa ja viettää ”toiset tavoittelemaan itse haluamiasi lopputuloksia” pakottamisen tai rahan syytämisen sijaan. Yksi pehmeän vallan keinoista on kulttuuridiplomatia, hienovarainen pyrkimys vaikuttaa yleiseen mielipiteeseen muissa maissa kulttuuritapahtumien ja -kampanjoiden avulla.

Mutta miksi pehmeästä vallasta ja kulttuuridiplomatiasta on yhtäkkiä tullut niin tärkeää Venäjälle? Tähän on (ainakin) kaksi mahdollista selitysmallia. Ensinnäkin Vladimir Putin tuntuu kolmannen presidenttikautensa alussa lopulta ymmärtäneen imagonmuokkauksen tärkeyden. Globaalia vaikutusvaltaa, jota Venäjällä tai pikemminkin Neuvostoliitolla aikanaan oli, on mahdotonta enää saavuttaa voimakeinoin. Sen sijaan tietoyhteiskunnan aikakaudella kulttuurinen pääoma, Pierre Bourdieun termiä lainatakseni, on valtioille tärkeämpi kuin ehkä koskaan aiemmin. Tapa, jolla Venäjä on kohdellut poliittista oppositiotaan, ulkomaalaisrahoitteisia kansalaisjärjestöjä ja rajanaapureitaan on huonontanut Venäjän julkista kuvaa lyhyessä ajassa. Pussy Riot -tapaus, uusi adoptiolaki ja viimeksi huliiganismisyytteet Greenpeace-aktivisteja kohtaan ovat merkinneet Venäjälle huonoa julkisuutta.

Toiseksi kulttuurin nostaminen vaikutuskeinoksi voidaan ymmärtää osaksi Venäjän uuden kollektiivisen identiteetin rakennusprosessia ja paikan etsimistä muuttuvassa maailmassa. Maan status on ollut jatkuvan pohdinnan aihe keskiajalta lähtien: poliittiset johtajat ja kulttuuritoimijat ovat keskustelleet siitä, mikä on Venäjän paikka Euroopan ja Aasian välissä ja miten Venäjä asemoituu suhteessa länsimaiseen kulttuuriin.

Neuvostoaikana kulttuurilla oli kansallisen identiteetin muokkaamisessa erityisen suuri painoarvo. Huolimatta ideologisista eroavaisuuksista

sista vallankumousta edeltäneen ja sen jälkeisen Venäjän välillä neuvostojohtajat jatkoivat yllättävän samanlaista linjaa keisarillisen Venäjän kanssa esittäen Neuvostoliiton eurooppalaisen klassisen kulttuuriperinnön oikeana vaalijana. Neuvostojohtajien mukaan länsimaissa kulttuuri oli muuttunut liian kaupalliseksi, pinnalliseksi ja dekadentiksi, neuvostokulttuurissa nämä antiikin Kreikasta periytyvät jalot arvot ja ihanteet olivat säilyneet onnistuneesti. Kuten brittisthistorioitsija Susan Reid on todennut, kylmän sodan aikana Neuvostoliitto pyrki “maailman kulttuurin keskuksi”.

Putin on viimeaikaisissa puheenvuoroissaan antanut ymmärtää, että kulttuuri, jolla tässä viitataan ennen kaikkea arvoihin ja kulttuuriin omavaraisuuteen, on elintärkeä osa globaalin vallan rakentamista. Putin ei markkinoi venäläistä kulttuuria aivan niin mahtipontisin sanankääntein kuin Stalin ja tämän seuraajat. Joka tapauksessa useat viimeaikaiset käänneet osoittavat, että Venäjä korostaa ylpeyttä omaan kulttuuriinsa ja traditioihinsa joskus konkreettisin keinoin. Pronssisotilas-patsaan puolustaminen Tallinnassa vuonna 2007, Neuvostoliiton kansallishymnin melodian palauttaminen Venäjän kansallishymniksi ja Stalinin asteittainen rehabilitointi historian oppikirjoissa ovat vielä tuoreessa muistissa.

Putinin tammikuuisessa ilmoituksessa pehmeän vallan käytöstä eräs kohta kiinnitti erityisesti huomioni. Putin nimittäin suunnittelee kansainvälisen nuoriso- ja opiskelijafestivaalin järjestämistä Venäjällä vuonna 2017. Oman tutkimukseni näkökulmasta suunnitelma oli herkullinen. Viimeistelin tammikuussa väitöskirjaani, joka käsittelee Neuvostoliiton roolia maailman nuorisofestivaalin järjestämisessä. Samalla pohdin, mikä olisi paras tapa yhdistää Neuvostoliiton kulttuuridiplomatia ja maailman nuorisofestivaali nyky-Venäjään. Mitä annettavaa tutkimuksellani olisi nykykeskustelulle Venäjästä ja sen suhteesta länteen ja muuhun maailmaan?

Maininta mahdollisesta kansainvälisestä nuoriso- ja opiskelijafestivaalista Venäjällä oli

vain marginaalinen osa Putinin vuodentakaista julistusta. Siitä huolimatta maininta sisältää huomattavasti enemmän merkityksiä kuin äkiseltään näyttää. Ymmärtääksemme sitä, miksi Putinin hallinto on päättänyt käyttää pehmeää valtaa juuri järjestämällä nuorisofestivaalin, meidän on tunnettava tapahtuman historiaa ja sen syntykontekstia.

Kansainvälinen nuorisofestivaali, virallisemmin the World Festival of Youth and Students, venäjäksi *Vsemirnyi festival molodeži i studentov*, syntyi toisen maailmansodan jälkimainingeissa. Tapahtuman ideana oli yhdistää maailman nuoret rauhan ja ystävyyden nimissä mahdollisen uuden maailmansodan estämiseksi. Jaloista tavoitteista huolimatta festivaalista tuli puhtaasti kylmän sodan tuote. Neuvostoliiton taloudellinen ja organisatorinen tuki sekä liian suorat yhteydet festivaalin sanoman ja Neuvostoliiton ulkopoliittikan välillä leimasivat festivaalin kommunistiseksi jo tapahtuman ensimmäisinä vuosina.

Neuvostoliitto isännöi maailman nuorisofestivaalia kahdesti: ensimmäisen kerran vuonna 1957 ja toisen kerran vuonna 1985. Toinen Moskovan festivaali tunnetaan Venäjälläkin heikosti, kun taas vuoden 1957 festivaalista on tullut merkittävä osa “onnellista neuvostomeneisyyttä”. Vuoden 1957 Moskovan festivaali, joka järjestettiin vain neljä vuotta Stalinin kuoleman jälkeen, hyödytti Neuvostoliittoa monella tapaa. Maa, joka oli vielä hiljattain ollut eristäytynyt ja muukalaisvihamielinen, käytti valtavasti voimavaroja osoittaakseen maan muuttuneen stalinistisesta diktatuurista sosialistisen maailman ystävällismieliseksi johtajaksi. Festivaali välitti viestiä siitä, että vaikka Neuvostoliitossa uskottiin yhä utopiaan kommunistisesta yhteiskunnasta, maa oli nyt valmis yhteistyön ja rauhanomaiseen rinnakkaiseloon kilpailevan kapitalistisen järjestelmän kanssa.

Moskova toivotti tervetulleeksi yli 30 000 ulkomaalaista joka puolelta maailmaa, myös sellaisia, jotka vielä pari vuotta aiemmin oli leimattu vihollisiksi. Lisäksi ”uusi Neuvostoliitto” salli ulkomaalaisten vierailu kommunistivallan

pyhissä paikoissa, kuten Leninin ja Stalinin mausoleumissa, sekä tanssia yhdessä supervallan johtajan kanssa Kremlin palatsissa järjestetyissä tanssiaisissa.

Toisin kuin monet muut valtion ja kommunistien puolueen järjestämät juhlallisuudet, Moskovan 1957 festivaali näyttäytyi myös neuvostokansalaisille myönteisessä valossa. Muistelmien ja haastatteluiden mukaan tämä epätavallisen vapaa ja avoin juhla herätti euforiaa ja innostusta. Samalla juhla sai neuvostokansalaiset tuntemaan jälleen yhteenkuuluvuutta muun maailman kanssa. Päinvastoin kuin stalinistisessa “pakotetun onnellisuuden” kuvastossa, Moskovan festivaalin yhteydessä esiintyneet hymyilevät kasvat olivat aitoja.

Lännen ei-vasemmistolaiset piirit rohkaisivat nuorisoa boikotoimaan Moskovan festivaalia. Monet länsimaiset toimittajat pitivät juhlaa yksinkertaisesti propagandatemppuna, “sokerikuorutettuna nuorten aivopesuna”, kuten yksi toimittaja asian ilmaisi. Silti myös länessä jotkut pitivät festivaalin perimmäistä ideaa idän ja lännen nuorison vuoropuhelusta kannatettavana. Esimerkiksi Malvina Lidnsay kirjoitti Washington Postissa heti festivaalin jälkeen, että festivaalin ajatus oli hyvä, mutta kommunististen järjestöjen ylivalta festivaalin järjestelyissä antoi sellaisen vaikutelman ikään kuin vain kommunistit olisivat olleet huolissaan tai kiinnostuneita maailman rauhasta.

Maailman nuorisofestivaali ei ollut Venäjän eikä Neuvostoliiton ensimmäinen yritys saada yhteys kansainväliseen kulttuuriin. Venäjän imperiumi osallistui maailmannäyttelyihin ja olympialaisiin 1850-luvulta lähtien. Neuvostoliitto esiintyi Maailmannäyttelyissä 1930-luvun lopulta alkaen ja osallistui ensimmäisiin olympiakisoihinsa Helsingissä vuonna 1952. Nuorisofestivaalia lukuun ottamatta Neuvostoliitto ei kuitenkaan onnistunut luomaan mitään omaa.

Kykenemättömyys saavuttaa maailman nuorisofestivaalille yleistä tunnustusta oli selkeä merkki Neuvostoliiton epäonnistumisesta kulttuurisessa kylmässä sodassa. Brittihistorioitsija David Cautea lainatakseni maailman

nuorisofestivaalista ei koskaan tullut hyväksyttyä pelikenttää (“an agreed field of play”), jonka kylmän sodan molemmat osapuolet olisivat tunnustaneet. “Virallinen” länsi oli kyllä valmis kohtaamaan Neuvostoliiton olympialaisissa, maailmannäyttelyissä ja kulttuurikilpailuissa, kuten Cannesin filmifestivaaleilla, mutta se kieltäytyi osallistumasta nuorisofestivaalille, joka olisi tarjonnut kaikki nämä tapahtumat yhdellä kertaa. Syy oli yksinkertaisesti tapahtuman liian poliittinen luonne. Vaikka festivaalin yksittäiset tapahtumat juonsivat juurensa länsimaisesta kulttuurista, ongelmana oli se, että festivaali manifestoi neuvostoliittolaisia kulttuurikäsityksiä ja Neuvostoliiton ajamaa politiikkaa. Liiallinen poliittinen sidonnaisuus sai virallisen lännen sulkemaan silmänsä festivaalilta. Neuvostoliitto joutui tunnustamaan, että vaikka se kykeni tuottamaan huipputaiteilijoita ja -urheilijoita ja näin voittamaan yksittäisiä “taisteluita” kulttuurisessa kylmässä sodassa, se ei kyennyt luomaan sellaisia kulttuuritapahtumia tai -instituutioita, jotka länsi olisi joutunut ottamaan vakavasti.

Neuvostoliiton romahtamisen jälkeen Venäjä on ollut aktiivisesti mukana kansainvälisissä tapahtumissa ja juhlissa. Se on kerran isännöinyt Euroviisuja ja järjestää lähivuosina useita maailmanlaajuisia urheilutapahtumia, kuten jalkapallon maailmanmestaruuskilpailut vuonna 2018. Tästä huolimatta Venäjä ei edelleenkään ole kyennyt luomaan omia maailmanlaajuisia kulttuuritapahtumia tai -instituutiota. Sen tuorein menestystarina, mannermainen jääkiekko-liiga KHL (*Kontinentalnaja hokkeinaja liga*) on rakennettu länsimaisen esikuvansa NHL:n mukaan.

Palataan vielä hetkeksi Venäjällä suunnitteilla olevaan nuorisofestivaaliin. Ottaen huomioon venäläisten hyvin myönteiset mielikuvat vuoden 1957 festivaalista ei ole mikään ihme, että juuri nuorisofestivaali on noussut esiin yhtenä kulttuuridiplomatian keinona, puhumattakaan siitä, että festivaalia on kaavailtu juuri vuodelle 2017 – Moskovan 1957 festivaalin 60-vuotisjuhlavuodelle.

1950-luvulla täysi-ikäistyneet venäläiset

muistavat Moskovan ensimmäisen nuorisofestivaalin yhtenä elämänsä käännekohdista, hetkenä jolloin koko maailma vieraili Moskovassa ja näytti antavan neuvostovaltiolle hyväksyntänsä. Moskovan festivaalilla neuvostokansalaiset saattoivat ensimmäistä kertaa toisen maailmansodan päättymisen jälkeen kohdata joukoittain ulkomaalaisia, kuulla uusimpia jazz-trendejä, nähdä aiemmin kiellettyä abstraktia taidetta tai suudella kapitalistisia huulia – seikka, joka on erityisesti jäänyt venäläisrunoilija Jevgeni Jevtušenkon mieleen Moskovan juhlilta.

Jos suunniteltu festivaali koskaan toteutuu ja yltää lähelle edeltäjiensä mittakaavaa, voimme odottaa massiivista, värikästä ja mahtipontista speaktaakkelia. On kuitenkin syytä pohtia, onko festivaali, jonka juuret juontavat kylmän sodan ajalle ja joka lännessä edelleen yhdistetään kommunistiseen propagandaan, paras mahdollinen tapa luoda houkuttelevaa kuvaa nyky-Venäjästä. Kuinka tavoittaa vuoden 1957 festivaalin nostattama euforia ja siirtää se täysin uudenlaisiin olosuhteisiin, poliittiseen ilmastoon ja kansainväliseen tilanteeseen? Minkälainen tapahtuma onnistuisi liikuttamaan nykynuoria kannettaviensa ja älypuhelimiansa ääreltä ja mitkä teemat voisivat jälleen kerran yhdistää maailman nuorison?

Entä mitä ovat ne keskeiset elementit, joilla poliitikot uskovat voivansa yhdistää venäläistä nuorisoa? Mitkä arvot, tavoitteet ja visiot vetoavat nuoriin vuonna 2017 ja mitkä ovat tärkeimmät rakennuspalikat Venäjän uuden identiteetin muodostamisessa?

Putin kiinnittää perustellusti huomiota Venäjän kaipaamaan kasvojen kohotukseen. Hän näyttää kuitenkin unohtaneen, että maailma, Venäjäkin, on muuttunut perusteellisesti vuoden 1957 jälkeen. Vuoden 1957 festivaalin keskeiset teemat, yhteyden löytäminen ulkomaailman kanssa, uudet mahdollisuudet ylikansallisiin kontakteihin ja tunne maailmaan kuulumisesta ovat tuskin venäläisten nykynuorten tärkeimpiä tarpeita. Toisin kuin vuonna 1957 venäläiset nuoret voivat matkustaa vapaasti, muuttaa mihin tahansa maahan ja toimia rajoitetusti jopa oppo-

sitiopolitiikassa ilman seurauksia.

Helmikuiset Sotšin talviolympialaiset ovat kuvaava esimerkki niistä riskeistä, joita megatapahtuman järjestäminen Venäjällä voi aiheuttaa. Sotšin kisojen valmistelut ovat luoneet jännitteitä Venäjän ja kansainvälisen yleisön välillä. Yksi esille nousseista ongelmista on virallisen Venäjän suhtautuminen seksuaalivähemmistöihin, mikä on saanut useat taiteilijat, poliitikot ja kulttuuri-toimijat ympäri maailman boikotoimaan kisoja. Heidän näkemyksensä mukaan uusi laki, joka kieltää homoseksuaaleja koskevan informaation levittämisen alaikäisille, on ristiriidassa olympialaisten edustaman tasa-arvon ja ihmisoikeuksien kanssa. Jos niinkin vakiintuneen megatapahtuman kuin olympialaisten järjestäminen Venäjällä nostattaa näin paljon vastustusta, miten käy sellaiselle tapahtumalle, joka kytkeytyy suoraan kommunistiaikaan?

Toinen perustavanlaatuinen kysymys liittyy festivaalin järjestämiseen. Vaikka Neuvostoliitto romahti 1990-luvun taitteessa, maailman nuorisofestivaali -instituutio ja sen järjestäjät Demokraattisen nuorison maailmanliitto sekä Kansainvälinen ylioppilasliitto selvisivät. Pohjois-Korean pääkaupungissa Pjongjangissa vuonna 1989 järjestetyn “viimeisen kylmän sodan festivaalin” jälkeen tapahtuma on matkannut pitkin Latinalaista Amerikkaa ja Afrikkaa: ensin kommunistisessa Kuubassa (1997), sitten Algeriassa (2001), Venezuelassa (2005) ja Etelä-Afrikassa (2010). Viimeisin festivaali juhlittiin Ecuadorin pääkaupungissa Quitossa joulukuussa 2013.

Venäjä ei perinyt Neuvostoliiton määräävää asemaa festivaalin järjestämisessä ja on osallistunut nykyfestivaaleille matalalla profiililla. Herääkin kysymys, aikooko Venäjä järjestää vuoden 2017 nuorisofestivaalin itsenäisesti vuoden 1957 festivaalin hyvää mainetta hyödyntäen vai yhteistyössä festivaalin virallisten järjestäjien kanssa. Venäjällä olisi ainutkertainen mahdollisuus herättää henkiin vanha megatapahtuma, joka voisi rakenteellisesti ja hieman päivitettyinä kilpailla jopa olympialaisten mittaluokassa.

Yhteistyö Demokraattisen nuorison maa-

ilmanliiton ja Kansainvälisen ylioppilasliiton kanssa tuskin kuitenkaan toteutuu. Teoriassa Venäjä ja mainitut järjestöt jakavat monia yhteisiä näkemyksiä maailmanpolitiikassa, kuten inhon Yhdysvaltain maailmanpoliisin asemaa kohtaan tai epäileväisen suhtautumisen NATOa, EU:ta ja IMF:ää kohtaan. Nyky-Venäjä on kuitenkin niin tiukasti integroitunut kapitalistiseen järjestelmään, että liian avoin vihamielisyys Yhdysvaltoja kohtaan ja aggressiivinen kapitalismikritiikki eivät sovi Putinin harjoittamaan politiikkaan.

Sitä paitsi Venäjän suunnitelmat tulliunionista ja Euraasian taloudellisesta unionista huomioiden Venäjä ja Putin ovat paljon kiinnostuneempia yhteistyöstä Kiinan ja entisten neuvostotasavaltojen kuin latinalaisamerikkalaisten ja afrikkalaisten äärivasemmistolaisten nuorisojärjestöjen kanssa, jotka nykyisin dominoivat maailman nuorisofestivaalia.

Tulevaisuus näyttää, järjestetäänkö Venäjällä koskaan kolmatta maailman nuorisofestivaalia. Tulevaisuuden historian tutkijoiden tehtäväksi jää

myös mahdollisen kolmannen nuorisofestivaalin kulttuurisen merkityksen arviointi. Sitä ennen Sotšin talviolympialaiset tarjoavat Venäjälle seuraavan tilaisuuden kokeilla, kuinka se onnistuu hyödyntämään aikaansa globaaleissa parrasvaloissa ja antaa mahdollisuuden arvioida, kuinka Putinin pehmeän vallankäytön keinot toimivat käytännössä.

FM **Pia Koivusen** väitöskirja *Performing Peace and Friendship - The World Youth Festival as a Tool of Soviet Cultural Diplomacy, 1947–1957* tarkastettiin julkisesti Tampereen yliopiston Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikön historian oppiaineessa 14. joulukuuta 2013 klo 12. Vastaväittäjänä toimi associate professor **Rósa Magnúsdóttir** (Aarhus University) ja kustoksena professori **Marjaana Niemi** (Tampereen yliopisto).